

ZIJAD ŠEHIĆ

Nastava historije u osnovnoj školi, gimnaziji, srednjoj stručnoj školi i na fakultetu

Polazeći od konstatacije da je nastava historije u vaspitno-obrazovnom procesu u Bosni i Hercegovini uvijek imala značajno mjesto, njena marginalizacija posljednjih godina utjecala je na činjenicu da su Odbor za historijske nauke Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, svjesni postojećeg stanja, inicirali održavanje rasprave o ulozi i mjestu nastave historije u vaspitno obrazovnom procesu u osnovnoj školi, gimnaziji, srednjim stručnim školama i na fakultetu, koja se danas, 14. maja 2011, održava na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Cilj ovog skupa je da se konstatira trenutno stanje i ponudi mogućnost da se ono, uz adekvatnu pomoć nadležnih institucija, promijeni.

Proces disolucije SFR Jugoslavije imao je značajne posljedice na stanje bosanskohercegovačke historiografije, historiografije jugoistočne Evrope, pa i šire, a kao posljedica toga povećan je interes za prošlost i traženje u njoj odgovora na aktualna zbivanja. U posljednje dvije decenije evidentno je da su politički ciljevi našli svoje mjesto i u obrazovnom procesu. Etnocentričnim postavkama krajnji cilj je marginalizacija ili čak potpuno uklanjanje povijesnog identiteta Bosne i Hercegovine. To je jedan duži period posebno bilo izraženo u školskim udžbenicima za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, u kojima je izbor i sadržaj udžbenika historije-istorije-povijesti prema postojećim nastavnim planovima i programima ispolitiziran.

Polazeći od činjenice da je historija ključna komponenta državnog identiteta, konstatirano je da tri međusobno suprostavljene verzije nastavnih planova i programa u Bosni i Hercegovini predstavljaju prepreku mogućnosti budućeg društvenog povezivanja. Uz pojačan angažman međunarodne zajednice nakon 1999. godine pokrenut je proces koji je trebao otkloniti postojeće nedostatke, što je realizirano u nekoliko faza.

Savjet Evrope i UNESCO sponzorirali su pet seminara o nastavi historije u školama u Bosni i Hercegovini, sa ciljem da se potaknu daljnje rasprave o glavnim problemima. U novembru 1999. održan je prvi seminar sa temom "Nastava iz kontroverznih i osjetljivih tema iz historije u srednjim školama". Učesnici su bili kantonalni ministri

obrazovanja, historičari, eksperti za nastavne planove i programe, nastavnici, autori udžbenika i voditelji obuke za nastavni kadar. U maju 2000. godine na Konferenciji ministara obrazovanja Bosne i Hercegovine postignut je sporazum da se provedu temeljne reforme postojećih paralelnih obrazovnih sistema. Usvojeni su neki opći principi koji su trebali predstavljati osnovu za reformu svih nastavnih planova i programa i udžbenika, približavajući se tako evropskim standardima obrazovanja.

Na seminaru koji je organiziran u aprilu 2001. godine raspravljalo se o nastavnim planovima i udžbenicima historije, a na seminaru organiziranom u decembru iste godine o novom pristupu u nastavi historije u srednjim školama. Na seminaru održanom u junu 2002. godine rasprava se vodila o nastavi iz nacionalne historije, a u decembru iste godine glavna tema seminara bila je priprema nastavnih planova i programa.

Udžbenici iz historije Bosne i Hercegovine bili su predmet rasprave na nekoliko seminara. Njihove analize su ukazale na činjenicu da je u njima pretjeran naglasak na političku historiju, da se cjelokupna nacionalna historija sagledava iz aktuelne nacionalne perspektive i prenosi na sve historijske periode te da se ignorišu razdoblja zajedničke historije. Zbog toga je ukazano na potrebu da se uvaži utjecaj ekonomskih, socijalnih i kulturnih promjena. Uz podršku Misije OSCE-a izrađeno je uputstvo za pisanje i ocjenu udžbenika historije, koje su usvojili svi ministri. Urađen je i Priručnik za nastavnike o nastavi savremene historije u školama, koji je u znatnoj mjeri pomogao nastavnicima da razumiju metodičke i pojmovne promjene, prateći evropske trendove nastave historije u posljednjih deset godina.

Daljnji korak bio je sporazum o zajedničkoj nastavnoj jezgri planova i programa, koji su potpisali ministri obrazovanja, a imala je za cilj da potvrdi zajedničku osnovu za obrazovanje u Bosni i Hercegovini. Za predmet historija zajedničku jezgru je činila opća ili svjetska historija, dok je nacionalna historija prepuštena potpuno kantonalnim ili entitetskim nastavnim planovima i programima.

Od 2004. godine, kada je uz pomoć OSCE-a obrazovana komisija na državnom nivou za izradu Smjernica za buduće školske udžbenike, nastupila je nova faza koja je trebala rezultirati usklađenim nastavnim planovima i programima. Tako su svi ministri obrazovanja u Bosni i Hercegovini 2006. godine potpisali da prihvataju Smjernice, koje su se pored zajedničkih jezgri, trebale primjenjivati u izradi udžbenika 2007/2008. godine. U Smjernicama su istaknuti sljedeći ciljevi: "Učenici treba da dobiju osnovno razumijevanje historije svih triju konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina; Bosna i Hercegovina treba da bude glavna polazna tačka; tri konstitutivna naroda i nacionalne manjine trebaju biti predstavljeni na nepristrasan način..." Međutim, utjecaj Smjernica na izradu novih udžbenika historije u Bosni i Hercegovini je bio različit. Prema rezultatima jedne analize odjela za obrazovanje Misije OSCE-a, utjecaj Smjernica se u pojedinim udžbenicima znatno razlikovao. Na udžbenike rađene po hrvatskim nastavnim planovima i programima Smjernice

nisu imale gotovo nikakav učinak. Nacionalna historija se i dalje poistovjećuje sa historijom Hrvatske i historijom Hrvata. Udžbenici objavljeni u RS su primjenom Smjernica u znatnoj mjeri poboljšali didaktičko- metodičku razradu i vizuelni izgled udžbenika, ali je i dalje zadržan fokus na srpskoj nacionalnoj historiji.

Najveći pomak je zabilježen u udžbenicima koji su rađeni od 2003. godine po federalnom nastavnom planu i programu, a prihvaćeni su od strane kantona sa bošnjačkom većinom, a od 2007. u potpunosti su poštovali primjenu Smjernica. Očito je da obrazovni sistem još uvijek u velikoj mjeri prati političke obrasce o ustrojstvu Bosne i Hercegovine. Analiza nastavnih planova i programa i postignutih rezultata u osavremenjivanju nastave historije u posljednjih osam godina potvrđuje činjenicu da taj proces još uvijek ide paralelno sa političkim procesima u Bosni i Hercegovini. Ukoliko se nastavi dosadašnja praksa da se postignuti i potpisani dogovori ne poštuju, onda će se ovo pitanje i narednih godina vrtiti u krug. Ko se ne pridržava dogovora naravno da mora snositi posljedice. Prvo je potrebno ukloniti politiku i ideologiju iz obrazovanja, što bi dalo osnovu da se ono uskladi u konceptualnom smislu. U suprotnom, ponovo će se godinama slušati ista objašnjenja, po ko zna koji put će se predlagati da se ponovo kreće iz početka. Treba samo insistirati da se konstatira ko i zbog čega minira sav trud koji je uložen u modernizaciju nastave historije proteklih godina.

Misija OSCE-a je pokrenula trogodišnji projekat pod nazivom Historija za budućnost - kroz obrazovanje ka pomirenju, koji finansiraju Francuska, Austrija, Mađarska, Švicarska i Fondacija Otvoreno društvo. Ovim projektom nastoje se utemeljiti principi i standardi u nastavi historije u Bosni i Hercegovini osiguravajući zajedničke osnove znanja, kulture i vrijednosti za sve učenike.

Pored razdvajanja historiografije, razdvajaju se i učenici. Ulazak u XXI stoljeće sa "dvije škole pod jednim krovom" u vrijeme globalizacije i evropskih integracija je anakronizam koji nema primjera u današnjoj Evropi. Segregacija učenika je rezultat namjere da se i obrazovanje koristi za ostvarenje određenih političkih ciljeva. Pitanju obrazovanja romske djece, hendikepiranih osoba i školovanja učenika slabijeg materijalnog stanja bi trebalo posvetiti posebnu pažnju.

U vaspitno obrazovnom procesu predmet historija je uvijek zauzimala značajno mjesto. Međutim, ako se uporede sadašnji Nastavni planovi i programi za devetogodišnje obrazovanje za osnovnu školu u Hrvatskoj, Srbiji, Republici Srpskoj i Federaciji BiH, vidi se da se nastava historije u Hrvatskoj i Srbiji izvodi u četiri razreda (VI, VII, VIII i IX) sa ukupnim fondom od osam sati, u RS sedam a po NPP na hrvatskom jeziku 8 sati te po NPP na bosanskom jeziku različito po kantonima, od 6 do 8 sati. Smanjivanje broja sati nastave je imalo za posljedicu da nastavnici postojeću normu sati mogu realizirati radom u tri različite škole. Zbog toga je potrebno izvršiti usklađivanje broja nastavnih sati u osnovnoj i srednjim školama.

Jedno od vrlo važnih pitanja je i udžbenička literatura. Više godina je evidentan problem da za srednje stručne škole nema udžbenika, a nadležne institucije se prema tome odnose kao da to nije njihov problem. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti stručnoj ocjeni udžbenika. Za recenzente je potrebno birati osobe iz uže stručne oblasti, što nije bila dosadašnja praksa. Potrebno je uspostaviti više reda u izdavačkoj djelatnosti kada je u pitanju udžbenička literatura. Sistem koji se provodi u većini evropskih zemalja u izdavanju udžbeničke literature potrebno je analizirati i ta iskustva koristiti jer bi u znatnoj mjeri umanjilo troškove nabavke udžbenika i uopće školovanja. Tim pitanjima se kod nas ne posvećuje pažnja, u prvom planu se i dalje nalaze interesi izdavača a učenik sa svojim potrebama i mogućnostima je na posljednjem mjestu. Pred početak svake školske godine počinju velike borbe izdavača za tržište, od posjeta školama, lobiranja, pritisaka na nastavnike da se izabere njihov udžbenik. U toj oblasti potrebno je uspostaviti mnogo više reda.

Pitanjima korištenja priručnika, historijskih atlasa, školskih programa (ranije snimljenih, jer se sada tome gotovo ne posvećuje pažnja), primjeni dokumentarnih filmova i interneta u nastavi, kao i nastavi izvan učionice bi trebalo dati značajno mjesto u načinu izvođenja nastave.

Značajnu pažnju bi svakako trebalo posvetiti stručnom usavršavanju nastavnika, za šta je potreban dobro osmišljeni koncept, koji će dati značajan doprinos toj namjeri. Da bi nastava historije postigla svoj odgojni i obrazovni cilj potreban je dobro organizirani metodski rad – nastavnik mora dobro poznavati teoriju i praksu i to znanje kvalitetno primjeniti u izvođenju nastave. Potrebno je voditi računa o stručnim časopisima koji izlaze ne samo u zemlji nego i u inostranstvu. Njihovim praćenjem nastavnici bi u znatnoj mjeri mogli da obogate svoja znanja i razmjene iskustva sa drugim nastavnicima. To bi otvaralo nove poglede na razmatrane teme i značajno doprinijelo primjeni novih metoda izvođenja nastave.

Organiziranju seminara, javnih tribina i aktivnosti strukovnih udruženja bi također trebalo posvetiti značajnu pažnju. Iako su registrirana brojna udruženja historičara na kantonalnom i općinskom novou još uvijek među njima nema saradnje.

Pitanju u kojoj mjeri mediji imaju ulogu u kreiranju javnog mnijenja, posebno kada je riječ o historiji, trebalo bi posebno posvetiti pažnju. Pri tome treba insistirati na objektivnom i stručnom tumačenju tema koje su predmet razmatranja.

Uvođenje bolonjske koncepcije studija u Bosni i Hercegovini bilo je motivirano namjerom ubrzanog priključka evropskom prostoru visokog obrazovanja. Bez zakonskih i materijalnih uvjeta brzo se pokazalo da se u taj proces ušlo prebrzo što je ostavilo niz negativnih posljedica. Analizom bolonjske koncepcije studija na fakultetima na kojima se izvodi nastava historije vidljivo je da su u primjeni koncepti studija 3+2, 4+1, a za iduću akademsku godinu se najavljuje i studij 5+0.

Primjena nove koncepcije studija je ujedno znatno opteretila nastavnike i saradnike. Prema normativima u okviru 40-satne radne sedmice nastavnicima i saradnicima je za naučni rad planirano 6 sati a za nastavu i druge nastavne obaveze 34 sata. Poseban problem predstavlja minimalno izdvajanje sredstava za naučni rad - izradu magistarskih i doktorskih teza, učešće na naučnim skupovima ili studijske boravke u inostranstvu. Problem zapošljavanja kadra koji završava studij po bolonjskoj koncepciji studija je već evidentan. Tržište rada još nije prepoznalo potrebu za njim. Iako je prva generacija okončala drugi ciklus studija prošle godine, male su mogućnosti za njihovo zapošljavanje.

Studij historije više nije atraktivan u mjeri u kojoj je to bio ranije. Vidi se to po profilu upisanih studenata jer ih je vrlo malo sa završenom gimnazijom. Uglavnom su to učenici sa završenim srednjim stručnim školama u kojima nastavu iz historije imaju jednu godinu, pa na studij dolaze sa vrlo skromnim znanjem.

Ovo su samo zgusnuta zapažanja postojećeg stanja nastave historije u osnovnoj školi, gimnaziji, srednjim stručnim školama i na fakultetu. U današnjim izlaganjima i diskusiji će se otvoriti i brojna druga pitanja. Zaključci današnjeg skupa će biti upućeni ka nadležnim tijelima. Oni će biti objavljeni, oni će ujedno biti svjedočanstvo da su historičari intervenisali sa ciljem da zaštite svoju struku. Nadam se da će naše riječi doći do mjerodavnih mjesta.